

O FAŠIZMU I FAŠISTIČKOM POKRETU U ISTRI KROZ LITERATURU MEĐURATNOG RAZDOBLJA*

Zaista bogata izdavačka djelatnost talijanske historiografije i publicistike o fašizmu i fašističkom pokretu, s ambicijom sveobuhvatnosti i izgradnje totalne historije fašizma između dva svjetska rata, nije donijela ni jedno cjelovito djelo ili studiju o fašizmu i fašističkom pokretu u Istri.¹ Uzroke ovakvog odnosa historiografije i publicistike prema istarskom fašizmu treba tražiti u općoj politici centralne fašističke vlasti prema »oslobođenim zemljama« (terre redente), te u gubljenju važnosti Istre u Mussolinievoj unutrašnjoj i vanjskoj politici.² Naravno, određenu ulogu igra i nedovoljna vremenska distanca i izdiferenciranost problema koji su potrebni pri sagledavanju povijesti fašističke vlasti u Istri i diferencijacijskih procesa koji su se odvijali u samom fašističkom pokretu.

Sva djela koja na ovaj ili onaj način govore o fašističkom pokretu u Istri nastala su u razdoblju od 1929. do 1939. godine, desetljeću Mussolinieva kulta ličnosti i diktature te najsnažnije penetracije fašizma u sve pore kulturnog, ekonomskog i političkog života talijanskog društva. Zato ne začuđuje njihova politička pozadina, jednostranost, neobjektivnost i grubi falsifikati.³ Sve je u službi dnevne fašističke politike. Pa ipak djela koja želim predstaviti mogu se, po mojem mišljenju, svrstati u »obaveznu« literaturu za istraživanje fašizma i fašističkog pokreta u Istri. Zbog čega? Ne samo zbog toga što nam ovakav odabir literature nudi velik broj nazrazličitijih informacija o najvažnijim momentima fašističkog pokreta uopće te mjesto i uloga istarskog fašizma u povijesti talijanskog fašističkog pokreta, već i zbog toga što se mogu za-

* Prema odluci Predsjedništva Saveza povijesnih društava Hrvatske od 23. do 25. ožujka 1988. održat će se u Rijeci i Puli I. republičko znanstveno savjetovanje historičara Hrvatske »Dani Jaroslava Šidaka«. Ovaj je prilog primljen za spomenuto savjetovanje u okviru teme Problemi hrvatske historiografije: teoretske postavke i rezultati. Ostale priloge sa savjetovanja objavit ćemo u slijedećem Histo-rijskom zborniku.

¹ M. Pacor, *Confine orientale: questione nazionale e resistenza nel Friuli e Venezia Giulia*, Milano 1964, bibliografia e altre fonti, 363–367; *Dal Risorgimento al fascismo, raccolta di opere interessanti la storia civile, politica, militare e sociale d'Italia dal 1796 ai giorni nostri*, Imola 1941, 34–64.

² D. Mack Smith, *Mussolinievo rimsko carstvo*, Zagreb 1980; A. Lytel-ton, *La conquista del potere: il fascismo dal 1919 al 1929*, Bari 1974; B. Mussolini, *Scritti e discorsi: la rivoluzione fascista*, II, Milano 1934.

³ G. Volpe, *Storia del movimento fascista*, Milano 1939.

paziti, u istom trenutku, i dileme i agresivnost fašističke historiografije, prenoseći tako u svojim djelima duh i atmosferu svoga vremena. Autori ovih djela, osim prof. dr. G. A. Chiurca i prof. dr. G. Volpea, koji su jedini profesionalni historičari, bili su visoki funkcioneri talijanskog fašizma i njegovi osnivači, što predstavlja još jednu mogućnost uvida i pregleda njihovih vlastitih stavova o pojedinim pitanjima i problemima fašističkog pokreta u godinama nastanka i marša na Rim, a koji su opet najčešće predstavljali službene stavove fašističkog rukovodstva i države. Takvo shvaćanje važnosti međuratne literature za ocjenjivanje njezina odnosa prema povijesti fašističkog pokreta u Istri doprinosi rasvjetljavanju uloge i mjesta istarskog fašizma u prvim poratnim godinama, dok njegovo znanstveno istraživanje poprima nove dimenzije.

1. Prije svih treba spomenuti autora, ako ne najznačajnijeg, onda sigurno najopsežnijeg djela o fašističkom pokretu od nastanka do marša na Rim 1922. godine, dr. Giorgia Alberta Chiurca, profesora sveučilišta u Sieni, »službenog« kroničara i »historičara« fašizma. Opsežno djelo pod naslovom »Storia della rivoluzione fascista« pojavilo se u izdanju izdavačke kuće »Vallecchi« iz Firenze 1929. u pet svezaka (u rukopisu četiri velika sveska). Na oko 2.600 strana prikazan je razvoj fašističkog pokreta na temelju najvažnijih događaja i etapa. Prema autorovim riječima cilj ovog djela je pokušaj da se »kronohistorijski« dokumentiraju i ilustriraju »revolucionarne godine« fašističkog pokreta i fašizma, i to »jednostavnim riječima bez katedarskih fraza, jasnim i konciznim stilom [...]«.⁴ Svaki svezak obrađuje pojedinu etapu iz razvoja fašizma i fašističkog pokreta, tako prvi svezak prikazuje najvažnije događaje iz 1919. godine, drugi 1920, treći 1921. te četvrti i peti iz 1922.

Određenu važnost i prostor Chiurco daje događajima iz povijesti fašističkog pokreta u Istri, koji su nažalost inkorporirani, bez ikakve međusobne veze, u poglavlja nastala potrebama kronološkog prikaza. U prvom svesku (1919) nalazimo vrlo malo podataka o istarskom fašističkom pokretu, što je i razumljivo jer prve fašističke organizacije u Istri nastaju tek u drugoj polovici 1919. godine, što potvrđuje i podatak s regionalnog sastanka fašista za Veneto u Padovi održanog 3. lipnja 1919. na kojemu je bilo govora o potrebi pojačane fašističke propagande u gradovima kao što su Poreč, Rovinj i Labin koji imaju uvjete za nastanak pokreta.⁵ Dva mjeseca kasnije u Rovinju je osnovan Fascio di Combattimento. Chiurca interesira propagandna aktivnost rovinjskih fašista vezana za izdavanje lista »L'Ardito«, što je svakako povezano sa zaključcima sastanka u Padovi. Ujedno upoznajemo uredništvo lista oko kojega će se okupiti jezgra budućeg rovinjskog fašističkog pokreta.⁶ Nerazmjerno velika pažnja posvećena je događajima u Rijeci i D'Annunziovoj misiji te razvoju fašizma u tom gradu koji je nastao zahvaljujući organizatorskim sposobnostima istarskih fašista, budućih rukovodilaca fašističkog pokreta u Istri kao što su Luigi Bilucaglia, Giovanni Mrach i Bruno Camus.⁷

⁴ G. A. Chiurco, *Storia della rivoluzione fascista* I, Firenze 1929, 3.

⁵ Chiurco, n. dj., 144.

⁶ Chiurco, n. dj., 162.

⁷ Chiurco, n. dj., 180.

Drugi svezak (1920) predstavlja kronologiju »revolucionarnih događaja i epizoda«⁸ iz povijesti fašističkog pokreta 1920. godine »[...] kada je država bila nemoćna da se suprotstavi napadima talijanskih boljševika«.⁹ Za razliku od prvog sveska, iz kojeg možemo zaključiti o pretežno propagandnoj aktivnosti fašističkih squadri, u ovom, drugom svesku zabilježene su, manirom reportera, kronološkim redom, najvažnije akcije fašističkih squadri usmjerene protiv socijalističko-komunističkog, radničkog i hrvatsko-slovenskog nacionalnog pokreta, i njihovih političkih institucija, kao što su narodni i radnički domovi,¹⁰ sjedišta i uredništva socijalističkih i hrvatskih listova.¹¹

U općoj akciji pružanja pomoći u »ljudstvu i materijalu« riječkim legionarima sudjelovali su i članovi nekih istarskih fascija kao npr. iz Kopra, Pirana, Vodnjana, Rovinja i Pule.¹²

Aktivnost istarskog fašističkog pokreta kreće se uzlaznom linijom neposredno nakon posjeta i govora B. Mussolinia u Puli 21. IX. 1920. godine¹³ i Fašističkog nacionalnog kongresa 10. X. kojemu su prisustvovala i dvojica istaknutih fašističkih rukovodilaca: Mario Mozzatto i Giovanni Mrach.¹⁴ Najdragocjeniji podatak u ovom svesku predstavlja popis članova fašističkih squadri i Fascia di Combattimento u Puli, Premanturi, Banjolama, Medulinu, Šišanu, Galizani, Brionima, Fažani, Kopru, Vodnjanu, Pazinu, Malom Lošinj, Bujama, Oprtiju, Grožnjanu, Novigradu, Momjanu, Poreču, Piranu, Rovinju i Brtonigli¹⁵ koji ne samo da nam dočarava geografsku i topografsku rasprostranjenost fašističkog pokreta i njegovu razvijenost i brojnost već i njegovu nacionalnu strukturu.

Najošpirniji prikaz fašizma i fašističkog pokreta u Istri nalazi se u trećem svesku (1921) »Storia della rivoluzione fascista« koji nosi naslov »L'Anno fascista 1921« i predstavlja pravu riznicu (nesređenih, nesistematičnih i konfuznih, često vrlo škrtih) podataka o nevjerojatnom usponu fašizma i njegovoj pobjedi nad naprednim političkim snagama u Italiji. To je vrijeme njegove političke dominacije u Istri, vrijeme snažne i bezobzirme ofenzive pokrenute protiv svih stvarnih i mogućih protivnika fašizma.¹⁶ Fašistički pokret u Istri u svom naglom razvoju prelazi okvire lokalnih političkih snaga i njihove uske dnevne politike i stapa se u više-manje jedinstvenu fašističku frontu, uvjetujući stvaranje i promjenu vlastite organizacijske strukture.¹⁷ O metodama i taktici političke borbe, od najranijih trenutaka pa do eskalacije fašističke represije 1921. godine, nalazimo svjedočanstva u poglavlju pod naslovom: »L'Azi-

⁸ G. A. Chiurco, *Storia della rivoluzione fascista* II, Firenze 1929, 5.

⁹ Chiurco, n. dj., 5–7.

¹⁰ Chiurco, n. dj., 7.

¹¹ Chiurco, n. nj., 128.

¹² Chiurco, n. dj., 26.

¹³ Chiurco, n. dj., 124.

¹⁴ Chiurco, n. dj., 139.

¹⁵ Chiurco, n. dj., 315–319.

¹⁶ Chiurco, *Storia della rivoluzione fascista* III, Firenze 1929, 18, 119, 208, 243, 245, 246, 506.

¹⁷ Chiurco, n. dj., 54.

one squadrista dei Fasci nel primo semestre 1921».¹⁸ Posebnu vrijednost predstavljaju fotografije pulskih, kozinskih i rovinjskih squadrista. Naravno, opisane su akcije fašista protiv »antinacionalnih snaga« te prikazane kao velike pobjede fašizma nad socijalizmom, ili »slavoboljševizmom«, »vođene hrabrim i mudrim« vođama Fascia di Combattimento u Puli, Rovinju, Poreču, Bujama, Premanturi i Lindaru.

Četvrti i peti svezak obrađuju kronologiju događaja vezanih za pripreme preuzimanja vlasti, marša na Rim i »postrevolucionarnih« političkih metamorfoza fašističkog pokreta.

Pretvorbom pokreta u viši organizacijsko-politički oblik, stranku i ulaskom fašista u talijanski parlament, fašizam stječe formalno-legalno pravo borbe protiv »antinacionalnih« partija. Rukovodstvo PNF-a za Istru aktivno sudjeluje u diskusijama o potrebi i načinu borbe protiv antinacionalnih snaga.¹⁹ Ubrzo zatim u okviru »revolucionarnih« priprema osnivaju krajem rujna i Regionalni komitet za Julijsku krajinu s ciljem koordinacije političke akcije u pokrajini »[...] i presenti approvavano all'unanimità la costituzione del Comitato regionale della Venezia Giulia allo scopo di coordinare l'azione politica fascista nell regione«.²⁰

Nekoliko dana prije marša na Rim, u Istri je provedena mobilizacija fašista, i to samo u većim mjestima kao npr. u Kopru, Poreču, Puli, Oprtlju, Piranu i Pazinu. Njihovo aktivno sudjelovanje »u revoluciji« odnosno okupaciji, zabilježeno je prilikom zauzimanja strateških točaka u gradu Trstu,²¹ dok su u Istri okupirali i preuzeli vlast u Puli, Rovinju, Pazinu, Poreču, Oprtlju, Piranu, Opatiji i nekim drugim manjim mjestima.²²

Pregledavajući bibliografiju radova kojima se prof. Chiurco koristio prilikom pisanja »kronohistorije« fašističkog pokreta Istre možemo zapaziti, poznavajući citiranu literaturu, da su jedini izvori kojima se služio bile novine, i to tršćanski »Il Popolo di Trieste« i rovinjski fašistički list »L'Ardito«,²³ što nam ujedno rasvjetljuje uzroke fragmentarnosti i nepotpunosti prikaza fašizma u Istri.

2. Djelo Michelea Risola »Il Fascismo nella Venezia Giulia dalle origini alla marcia su Roma«, I, Trieste, 1932. zamišljeno je kao prikaz povijesno važnih epizoda u postojanju tršćanskog i krajinskog fašizma, izvučenih iz konteksta općih tendencija razvoja fašističkog pokreta ne samo u Italiji već i u samoj Veneziji Giulii (Julijska krajina). Iako naslov determinira u geopolitičkom smislu sadržaj djela i njegovu vremensku dimenziju, Risolo bez opravdanih razloga sužava polje zanimanja na povijest tršćanskog fašizma i fašističkog pokreta. Prvi svezak izašao je iz štampe 1932. godine u izdanju »La Vedetta Italiana« iz Trsta i predstavlja sažetak povijesnih događaja od 1919. do tzv. »krvavog Božića« u Rijeci 1920. godine. U vrijeme izlaska prvog sves-

¹⁸ Chiurco, n. dj., 417–421.

¹⁹ Chiurco, Storia della rivoluzione fascista IV, Firenze 1929, 28, 29.

²⁰ Chiurco, n. dj., 370.

²¹ Chiurco, Storia della rivoluzione fascista, V, Firenze 1929, 110.

²² Chiurco, n. dj., 114.

²³ Chiurco, n. dj., 441–451.

ka u pripremi je bio i drugi svezak koji je trebao dati prikaz događaja od »krvavog Božića« do marša na Rim, no nemam pouzdanih podataka da je taj svezak ikada izašao iz štampe.²⁴

Neskrivena tendencioznost ogleda se ne samo u izražavanju bespriječnosti i snazi razvoja fašističkog pokreta u Julijskoj krajini odnosno Trstu već i u uzdizanju tršćanskog fašističkog pokreta i fašizma kao jedinog pravog predstavnika fašizma u »oslobođenim« zemljama, kojemu su svi ostali pokreti bili podređeni. Ova konstatacija samo donekle odgovara stvarnosti, i to samo do onog trenutka dok istarski fašistički pokret, ne birajući sredstva, nije osvojio političku prevlast u provinciji 1921. godine.

Citirajući, na samom početku, članak B. Mussolinia (*Il Popolo d'Italia* od 24. IX. 1920) i tako dajući službenu ocjenu fašističkog pokreta u Julijskoj krajini kao dominantne političke snage u tom dijelu Italije, Risolo nagovještava način poimanja razvoja fašističkog pokreta i prihvaća ovu ocjenu kao zaključak vlastitog »historijskog« istraživanja. Njegova fragmentarnost upravo proizlazi iz riješenosti »dokazivanja« ovog apriornog zaključka.²⁵

Prema Risolo, nasilničke akcije istarskih fašista uperene protiv svih antinacionalnih snaga pod kojima se razumiju: socijalisti (komunisti), republikanci, Slaveni pa čak (u Istri) i popolari (austrofili), vođene su po uzoru na »Fascismo Triestino«.²⁶ Zato je u pravu »Il Lavoratore« od 6. X. 1920. kad kaže da se »[...] fašizam u Veneciji Giulii osjeća sigurnije, sad se fašizam može odvažiti i početi sa svojim zločinačkim nasiljem (ne pod okriljem tršćanskog fašističkog pokreta — op. a.) već pod okriljem vlasti trujući i unižavajući politički život regije [...] fašizam je zla mržnja: napada i razara slavenske nacionalističke institucije [...] kuje u zadnje vrijeme, zavjeru da napadne i razori sve radničke organizacije [...]«.²⁷

U poglavlju »Italia! Italia! Italia! Le azioni contro il pusismo di Fiume e di Pirano«,²⁸ Risolo govori o već konstituiranom Fasciu di Combattimento u Rijeci pod rukovodstvom kapetana Giovannia Mracha (Ivan Mrak), inače potalijančenog Hrvata koji će ubrzo, vrativši se iz Rijeke, postati jedan od vodećih ljudi istarskog fašističkog pokreta, a poslije izbora 1921. i fašistički poslanik u talijanskom parlamentu. Saznajemo ponešto i o akcijama fašističkih squadri kao (opravdanje) »odgovor na provokacije« socijalista u Puli, Piranu i Izoli, te pomoći tršćanskih squadrista kolegama u Piranu jer još uvijek nisu bili dorasli snazi socijalističkog pokreta u tom gradu. Uspjeli su razori-

²⁴ M. Risolo, *Il Fascismo nella Venezia giulia, dalle origini alla marcia su Roma, Trieste 1932*, I, 200.

²⁵ Risolo, n. dj., nepaginirano: »Mentre in alcune plaghe d'Italia i Sasci di Combattimento sono appena una promessa o un cominciamento o una vigorosa affermazione di minoranza qualitativa che non teme la maggioranza quantitativa, nella Venezia Giulia i Fasci sono l'elemento preponderante e dominante della situazione politica locale. [...] Può darsi che i fascisti della Venezia Giulia diano l'avvio ad un grande movimento di rinnovazione nazionale e costituiscano le avanguardie generose e combattive dell'Italia che noi sogniamo e prepariamo.«

²⁶ Risolo, d. dj., 110.

²⁷ Risolo, n. dj., 117.

²⁸ Risolo, n. dj., 141–145.

ti Radnički dom, Klub socijalističke omladine i fizički likvidirati nekoliko socijalističkih prvaka. Ova akcija je prema Risolovim riječima značila kraj »crvene dominacije«. »Od tog trenutka«, nastavlja Risolo, »Fascio di Combattimento u Piranu je brojniji i spremniji za borbu.«²⁹ Preostali dio knjige odnosi se na tršćanski fašizam ili razvoj fašističkog pokreta u Rijeci iako teritorij Rijeke u to vrijeme, a ni kasnije, ne potpada pod upravu Venezije Giulie odnosno Julijske krajine.

3. Francesco Giunta, »Un po di fascismo«, Milano, 1935. Giunta je vođa fašista u Julijskoj krajini (kasnije IV. zona), visoki fašistički funkcioner, 1920. sekretar F. d. C. (Fascio di Combattimento) u Trstu, 1922. komandant grupe istočnih legija IV. zone crnih košulja za vrijeme marša na Rim, 1923. zapovjednik M. V. S. N. (Milizia Volontaria Sicurezza Nazionale) IV. zone i prvi sekretar Velikog fašističkog vijeća, 1923/24. generalni sekretar P. N. F. (Partito Nazionale Fascista) te nosilac drugih visokih funkcija u fašističkom pokretu o kojemu Risolo tako blagolagoljivo govori u svojoj knjizi. Knjiga je memoarskog karaktera i u nju su inkorporirani dijelovi zapisnika sa sjednica parlamenta u kojima je sudjelovao sam Giunta, prikazujući se kao »branilac« talijanske civilizacije od barbarskih napada slavenstva.³⁰ Knjiga govori o događajima iz povijesti fašizma u Julijskoj krajini u vremenu od 1919. do 1922, tj. do osvajanja vlasti.

Najveći dio knjige pripada povijesti tršćanskog fašističkog pokreta i njegova utjecaja na ostale pokrete u Julijskoj krajini, no i pored toga knjiga je zanimljiva i posredno vezana za problem istarskog fašizma jer predstavlja sažetak glavnih pogleda na razvoj fašizma u tom dijelu tadašnje Italije, jednog od vodećih fašističkih funkcionera koji su neposredno sudjelovali u stvaranju i razvoju fašističkog pokreta u Istri.

4. Roberto Farinacci, »Storia della rivoluzione fascista«, I, II, III, Cremona, 1938. R. Farinacci drugi je visoki fašistički funkcioner koji se osjetio pozvanim napisati povijest »fašističke revolucije«. Djelo je podijeljeno na tri sveska od kojih svaki obrađuje jednu godinu razvoja fašističkog pokreta: I. svezak 1919, II. 1920/svibanj 1921. i III. svibanj 1921/1922. Tek u II. i III. svesku Farinacci govori o istarskom fašističkom pokretu, i to bitno drugačije od svojih prethodnika. Iako kao osnovnu literaturu koristi djelo G. A. Chiurca, Farinacci pokušava dosegnuti uzroke nastanka i razvoja fašizma i fašističkog pokreta u prvim godinama poslije rata. Događaje vezane za fašistički pokret u Istri koristi kao ilustracije u prikazu općeg političkog stanja iz kojeg je fašizam iznikao.³¹

Kao ilustraciju »građanskog rata« koji se osjećao i u »oslobođenim« zemljama, Farinacci navodi događaj vezan za ubojstvo fašista Arriga Appolonia u Bujama 1921. godine u jeku predizborne kampanje.³² Fašistička propaganda i politička aktivnost unutar pokreta, kako se približavao dan preuzimanja

²⁹ Risolo, n. dj., 144.

³⁰ Francesco Giunta, *Un po di fascismo*, Milano 1935, 129–139.

³¹ R. Farinacci, *Storia della rivoluzione fascista* II, Cremona 1938, 209–214.

³² R. Farinacci, *Storia della rivoluzione fascista* III, Cremona 1938, 106.

vlasti krajem listopada 1922. godine, sve više se koncentrirala na kritiku liberalne vlade i njezine nesposobnosti da riješi bitne ekonomske probleme zemlje, ako već ne može političke. Jedan dio antivladine propagande preuzeo je na sebe istarski fašistički pokret.³³

5. Zaključio bih pregled međuratne literature prikazom knjige »Storia del movimento fascista«, Milano 1939, poznatog talijanskog historičara Gioachina Volpea, voditelja Instituta za modernu i suvremenu historiju te Instituta za studij međunarodne politike. Iako je simpatizirao fašizam kao izraz istinskih vrijednosti Risorgimenta, Volpe je povijest fašizma i fašističkog pokreta između dva rata uzdigao na nivo znanstveno-kritičkog istraživanja.³⁴

Njegova knjiga »Storia del movimento fascista« predstavlja najobjektivnije napisanu povijest fašizma i fašističkog pokreta između dva rata, od 1919. do 1938. godine, obrazlažući sve aspekte fašističke države i društva. To ne znači da pripada krugu talijanskih historičara s modernim shvaćanjem uloge i mjesta historijske znanosti i njezine metodologije. Gioachino Volpe je dijele svoga vremena i za razliku od B. Crocea, čiji je najvatreniji kritičar i suparnik bio, nikad nije uspio prijeći te okvire.

O fašizmu i fašističkom pokretu u Veneziji Giulio Volpe govori kao o prvim ćelijama fašizma uopće, kao pokretu koji je izrastao u značajan politički faktor u cijeloj regiji upravo zbog toga što je protiv sebe imao dva neprijatelja: komuniste i Slavene skupa i koji je iz te borbe izašao osnažen te postao prvi oslonac fašizma u mobilizaciji snaga za marš na Rim 1922. godine.³⁵

Znak za početak opće borbe protiv aktivnosti komunista i Hrvata u Istri predstavljao je palež hotela »Balkan«, sjedišta hrvatskih i slovenskih nacionalista, 1920. godine od strane squadrista dobrovoljaca »Građanske zaštite« (Difesa Cittadina).³⁶

Nažalost u drugom dijelu knjige u kojemu se govori o institucijama fašističke države i njezinoj vanjskoj i unutrašnjoj politici, nema ni slova o ulozi fašističkog pokreta i fašizma u Istri u općim kretanjima fašizma, što samo potvrđuje konstataciju koju sam izrekao na početku: o gubljenju važnosti fašističkog pokreta u Istri u općem razvoju fašizma u Italiji, s kraja dvadesetih do kraja tridesetih godina.

PRIKAZ RADOVA O FAŠIZMU I FAŠISTIČKOM POKRETU U ISTRI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA OBJAVLJENIH U ČASOPISU »QUADERNI«, CENTAR ZA HISTORIJSKA ISTRAŽIVANJA IZ ROVINJA

Centar za historijska istraživanja iz Rovinja (Centro di ricerche storiche) pokrenuo je 1971, u povodu pedesetogodišnjice Labinske republike, časopis »Quaderni« s namjerom da objavljuje radove iz novovjekovne povijesti Istre i Slovenskog primorja. Časopis u pravilu izlazi jednom godišnje i do sada je

³³ Farinacci, n. dj., 268.

³⁴ F. Chabod, Italija, 1918–1948, Beograd 1978, 13–14.

³⁵ Volpe, n. dj., 30.

³⁶ Volpe, n. dj., 36–45.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.